

Arany János nyomdokain egy életen át...

Bondár Imre nagyszalontai lakos emlékeiből állítottam össze ezt a visszaemlékezést, sajnos ő már nincs közöttünk. Néhány évvel ezelőtt beszélgettem vele, és páratlan hazafiasságról adott tanúbizonyságot élete korai szakaszában, szinte még gyermekként élte át a második világháború borzalmaait. A háborús eseményeket felvonultató történet helyenként igen szívbe markoló, de egy 17 éves, bátor, szalontai parasztgyerek leküzdte az akadályokat, és több ízben is farkasszemet néz a halállal. Az élet úgy hozta, hogy ő minduntalan győztesen kerül ki a megpróbáltatások keresztjéből, bár a keserű hadi élmények egy csapásra felnőtte varázsolták a tinédzserkorban lévő ifjút.

„1927 október 3-án láttam meg a napvilágot Nagyszalontán, földműves család egyedüli gyermekeként. Éltem legszebb élménye 1940-ben az volt, amikor Észak-Erdélyt visszacsatolták Magyarországhoz. A szomszéd lelkesedve tűzte ki a magyar zászlót, amit a kályhacsőben rejtgetett 22 évig.

Az első 4 osztályt 1944-ig a nagyszalontai Arany János Főgimnáziumban végeztem. Akkoriban minden fiatalember 13-14 évesen leventeképzésben részesült. A cserkészeknél megtanítottak viselkedni, táborba vittek, Debrecenben őrsvezető lettem az Arany János nevét viselő cserkészcsapatban.

1944 nyarán részt vettem egy ejtőernyős képzésben Csömörön. Fiatal leventék voltunk, jó hetven fős létszámmal. Debrecenben azonban kiválogatták a legrátermettebb, legjobb fizikumú fiatalokat, így csupán 12-en maradtunk. Egytől egyig mind szalontai gyerekek voltunk, én jó erőnlétben voltam, hisz labdarúgóként a szalontai csapatban rúgtam a bőrt.

A csömöri tábor 1944 augusztus közepén véget ért. Szalontára hazajövet Szolnokot már bombázták, így Horthy birtokán keresztül a nagyváradi állomásra jöttünk tizenketted magukkal. Váradról szándékoztunk hazatérni Szalontára, de légiriadó lévén nem indultak a vonatok.

A románok átálltak, megtámadták a németeket, lelőtték a 3 gépet. Pörögtek a politikai események: Sztálin visszaadta Erdélyt, augusztus 23-án a románok a németellenes táborhoz csatlakoztak. A magyarok Belényesig, Pankotáig mentek, augusztus 23-án beengedték az oroszokat. Szüleim éppen zabot arattak a határban, amikor iszonyatos morajlást hallottak. A Bihari hegyekben véres csata zajlott, ebben az ütközetben, a világosi szőlőhegyekben számtalan szalontai lelte halálát. Páncélosok voltak a célkeresztben, a I/I Ferencz Nándor Páncélos hadosztály katonái, az életben maradt katonatársak meséltek nekem a csatáról.

1944 őszén a románok és az oroszok megszállták Nagyszalonta városát. Sok ellenszegülő szalontai polgárt agyonlőtték az oroszok. Volt olyan, aki nem akarta odaadni csizmáját. Ő bizony drágán megfizetett vakmerőségéért, a legdrágábbal, az életével fizetett, hisz könnyörtelenül lelőtték. Közben tartott Észak-Erdély megszállása, a vasgárdista mozgalom emberei több atrocitást hajtottak végre Remetén és több magyarlakta faluban, többek között Gyantán is. A románok magyarokat öltek meg Négerfalván is, itt az azóta felállított emlékmű is bizonyítja, hogy a vérengzésnek sok ártatlan magyar ajkú áldozata volt. Ezeknek a borzalmas erőszakos cselekményeknek hatására, az orosz parancsnokság kivette az adminisztratív vezetést Észak-Erdélyben,

és oroszokra bízta. Orosz kapitány volt kinevezve Szalonára is. Telt-múlt az idő, őszi szelek jártak, amikor a magyarok kiverik az oroszokat, és a románokat. Az esztelenül menekülők felgyújtották a leventeotthont, a Rozvány család házát. Ki-be ment a front, nagyon nehezen lehetett követni a változásokat, hisz a város egy felbolydult méhkashoz hasonlított. Azt azonban el kell mondanom, nem csak román részről voltak túlkapasok, hanem a magyarok részéről is. Történt ugyanis egy számomra emlékezetes, és megrázó cselekmény is, miszerint a bevonuló magyar tisztek főbe lötték a cigányokat, mert megtudták, hogy amikor bejöttek a ruszlik, akkor ők hegedűmuzsikával kedveskedtek nekik.

A szalontaiak rettegtek már minden beáramló idegentől, hisz a románok is, az oroszok is erőszakos cselekedeteikről voltak elhíresülve. Sebtében összedobáltam pár ruhát egy bőröndbe, némi ennivalóval, és egy Flaubert puskával útnak indultam, magam se tudtam merre, csak el innen az egykori békés városka poklából.

Ekkor, 17 éves legény voltam mindössze. Szerencsém volt, mert menekülés közben 2 lóval vontattak egy német ágyút, felkapaszkodtam a kocsira és eljutottam Sarkadig. Ott legnagyobb meglepetésemre, összetalálkoztam Zsadányi Nagy Árpád, egykori német szakos tanárossal. Együtt felültünk Sarkadon egy gépkocsira, amely Magyarországra, Dunaföldvárra tartott. Megérkezésünk után szem elől tévesztettem, és egyedül maradtam az ismeretlenben. Kecskemétre keveredtem, és kimentem az állomásra azzal az elhatározással, hogy Budapestre megyek. Elkerültem az I/I alakulathoz Pesthidegkútra, ez október-november tájékán lehetett. Szalasi átvette a hatalmat, kiadta a parancsot, hogy 17 évtől mindenkit mozgósítsanak és öltöztessenek be katonának. Semmiképp sem akartam a nyilasokhoz tartozni, akiket még a honvédség sem szívelte. Így történt hát, hogy beöltöztettek, és fel kellett esküdni a koronára. Mivel tank nem volt, hogy kiképezzék a fiatalokat, így vállról indítható tankelhárító lövedékes kiképzést kaptunk. Jobb híján, egy öreg templomromot céloztunk minduntalan.

A pesti embereknek részletesen elmeséltem a szalontai orosz bevonulást, semmit sem hallgattam el. A fővárosiak betessékelték a katonákat otthonaikba, és megrettenve hallgatták kioktatásainkat miszerint a románokra és az oroszokra vigyázni kell, különösen a fehérség volt kitéve fokozott veszélynek, mert a kiéhezett „vadállatok” kíméletlenül ejtettek csorbát a becsületükön.

Az élet úgy hozta, hogy ki kellett menekülnünk a Budai hegyekbe, 2 napig meneteltünk. A Budai kertek alatt körülbelül nyolcvan társammal a Nyúl utcába mentünk. Az oroszok a Városmajorba voltak besáncolva. A szalontai leventeoktatóm vezette a támadást, de előbb odajött hozzám és szemembe nézett, azt mondta:” Öcskös, vigyázz!”. Az utcán kúszva felnyúltam a közeli ház ajtajának kilincséhez, és legnagyobb meglepetésemre a kilincset lenyomva nyitva találtam ajtaját. Behúzódtam a menedékemül szolgáló ház kazánházába, hisz a házmaster csak ide engedett be. Szerencsére a katonai gúnyám alatt civil ruhám is volt, ezért gyorsan levetkőztem, hogy ne vegyék majd észre, hogy katona vagyok. Hová való vagyok kérdezték:

- „Nagyszalontára, Arany János szülővárosába feleltem nagy büszkén.”

- „Azt bárki mondhatja, de mindjárt megtudjuk az igazságot, hogy tényleg a szabad hajdúfészek lakója vagy –e.”- kiáltott fel egy iskolaigazgató a háziak közül. Felszaladt a pincéből a lakásba és pillanatok múlva kezében Arany

Toldijával jelent meg. Kezembe adta a kötetet, és arra utasított olvassam szalontai nyelvjárásba.

-„ Tudom kívülről is az első éneket. Jó szalontai, „ízó” nyelvjárásban előadtam produkciómát.”Íg a nap melegtül, a kopár szík sarja”zendítettem rá. A pincében tartózkodó 50-60 személy, lélegzetét visszafojtva hallgatta verselésemet, könnybe lábadt szemmel érzékenyültek el valamennyien. Az igazgató úr is hátrább állt az agarakkal, és elismerően bólogatott. Hát így lettem én Pesten, a II-ik világháború viszontagságai között , akár néhány percre is ismét szalontai diák. Mert attól a feledhetetlen perctől kezdve, csak így emlegettek a pincelakók -”szalontai diák”.

Ezután persze befogadtak a pincébe. Az iszonyatos csata után kimerészkedtem az utcára, de olyan felfordulás volt, hogy nem lehetett tudni ki győzött, az oroszok, a magyarok, netán a németek. Éppen ott bámészkodtam a ház előtt, amikor egy német SS ruhás vérző embert fedeztem fel az utcában. Odakiabáltam, és megkérdeztem, hová megy? A János kórházba –válaszolta elgyötörten. -„ Várjál pajtás, támaszkodj a vállamra, mert segítek elmenni odáig”- ajánlottam fel segítségem. Közelebb mentem és láttam, hogy az aknaszilánk a combtövébe van fúródva, és iszonyú kínokat él át. A sebesültet elvittem az 50 méterre fekvő kórházba és utasítottam a nővéreket, hogy az SS ruhát azonnal tépjék le szerencsétlenül.

Az utcán azonban felfigyeltek barna, napszitta bőrömre, hisz a többi városi ember hónapok óta pincékben gunnyadt, és arcuk olyan sápadt volt, mint a holdvilág. Két fiatalember Bocskai ruhában, csizmaszárukban pisztollyal megszólított. Kérdőre vontak, majd ezek a KGB-nek szolgáló egyének kocsiba tuszkoltak és elszállítottak az altábornagyhoz. A két fiatalember bevitt a Nyúl utcához közeli ebédlőbe. Emlékszem nagyon fáztam, de megjelent az altábornagy és azt mondta: „- Ide figyeljen. Adok egy tanácsot! Ettől függ az élete. Ha az ember valamit mond, mindig csak az igazat, a valóságot mondja. Így mindig ugyanazt mondja, és nem zavarodik bele, mert önnek ettől függ az élete. Ön a KGB fogságában van.”- mondta szigorúan.

Betuszkoltak egy autóba, amelyikbe már sokan voltak, és elszállítottak. Minden éjjel megvertek, az arcom szét volt püfölve, ilyen alpári módszerekkel vallattak. Minden sorstársammal együtt esténként voltunk” kezelésbe” véve. Egy hét verés után délelőtt 9-kor értem jöttek. Már csodálkoztam is, hogy mi van, hisz alig hagyták abba az éjszakai „kiképzést”. Bevittek egy irodába ahol egy tolmács is ott volt. Bejött egy jó kiállítású orosz tiszt és mosolygott, szemembe nézett, igazi úriemberként viselkedett. Pillanatok alatt szimpatikussá vált, főleg az, hogy emberszámba vett. El kellett töviről-hegyére mondanom, hogy kerültem ide. A tolmács fordította mondókámat, és azt mondta: -„, A kapitány, mindent elhisz, amit mond, csak annyit kér, támassza alá papírokkal is, hogy igaz a története”.

Azt kérte tehát, ha akármilyen cédulával is, de igazoljam magam. Kitéptem legfélétebb dokumentumomat az ingem zsebéből és átadtam a kapitánynak. Eszembe jutott ugyanis, hogy az ingem felső zsebébe bevarrtam az Arany János Főgimnáziumban kiállított igazolásomat, amin természetesen a gimnázium pecsétje is rajta volt, és aláírásként Heltai Miklós osztályfőnök, és Kornea Sándor igazgató neve. Dátumként pedig 1944 április 30 szerepelt. Ezzel tudtam bebizonyítani, hogy 4 osztályt elvégeztem ebben a patinás intézményben. Az orosz kapitánynak fülig ért a szája olyan boldog lett. - „Menj haza !”- harsogta vidáman.

Sohasem tudtam meg, miért is örvendezett olyan lelkesen, azért mert igazat mondtam, és tudtam magam dokumentálni, hogy szalontai diák vagyok, vagy azért, mert ismerte drága költőnk munkásságát.

Kértem, adjon ő egy dokumentumot, amivel szabadon enged, de csak legyintett, hogy ő ilyet nem adhat, menjek bátran haza. Azóta sokat elmélkedtem a törtéteken, és arra az elhatározásra jutottam, azért nem adhatott nekem papírt szabadon engedésemről, hisz nem volt felhatalmazva arra, hogy bárkit is elengedjen azok közül, akik egykor katonai múlttal rendelkeztek. Ezeket ugyanis azonnali hatállyal fogolytáborok felé kellett irányítani.

Minden esetre szinte hihetetlen, már-már mesébe illő, hogy Arany János hírnevének és a bizonyítványomnak köszönhettem szabadulásomat. Drága földim költészetének szeretete gyermekkoromban belém ivódott, és életem végéig kitörölhetetlenül életem részét képezi.”

Imre bácsi által átélt borzalmakat, nekünk fiataloknak is feltétlenül meg kell ismernünk, hogy tanulhassunk belőle. S ha valaha, ne adj Isten, ilyen háborús helyzetbe kerülünk, tudjunk hozzá hasonlóan, drága hazánkhoz, szülőföldünkhöz méltóan, hűen viselkedni, s Arany János szellemiségében a magyarság érdekeit szolgálni egy életen át...

„Átkozottak azok az unokák, akik az ősapák áldozatos életével nyújtott tanulságokat nem igyekeznek a legmesszebb menően hasznosítani nemzetük életében”.